

Samen gedragslessen ontwikkelen

Monique Nelen, Martijn Willemsse, Sui Lin Goei

“Jongens en meisjes, we gaan rekenen. Pak je spullen.”
 Juf Linda (groep 5) wil beginnen met de instructie voor de rekenles. Het duurt lang voordat iedereen de juiste spullen voor zich heeft. Abel is zijn schrift kwijt, Charissa kan haar pen niet vinden, sommige tafels liggen vol met spulletjes die afleiden en niet nodig zijn voor de rekenles en Hamza en Kevin lopen nog even van hun tafel om iets te pakken. Pas na vijf minuten is het stil en kan juf Linda verder met haar les.

Iedere leraar zal dit herkennen. Op een doorsnee dag gaat er veel leertijd verloren door dit soort situaties. Om nog maar niet te spreken over de verveling die toeslaat bij leerlingen die wel hun spullen op orde hebben en moeten wachten totdat de leraar verder

kan met de les. Op momenten als deze gaan leerlingen juist probleemgedrag vertonen als de situatie voor hen onduidelijk is en ze onrustig worden. Het kan ook anders. Zeven basisscholen hebben meegedaan aan een kleinschalig onderzoek van Hogeschool Windesheim¹ waarbij kleine teams van leraren op basis van een gezamenlijk overeengekomen gedragsvraagstuk, gedragslessen ontwikkelden en uitvoerden in hun klas. Het aanleren van gedrag is namelijk ook een vak! In dit artikel vertellen we je er meer over.

1 Deze studie is (mede) gefinancierd door het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek (subsidie nummer 40.5.20630.103), Programmaraad voor het Praktijkgericht Onderzoek (PPO) Gedrag en Passend Onderwijs.

LESSON STUDY

De aanpak waarmee gewerkt werd staat bekend onder de naam Lesson Study (LS). Dit is een professionaliseringsaanpak waarbij kleine teams van leraren hun eigen lespraktijk onderzoeken om meer inzicht te krijgen in het leren van hun leerlingen om zo hun lesgeven te verbeteren. LS komt oorspronkelijk uit Japan, waar het al aan het begin van de vorige eeuw ingezet werd om het onderwijs te verbeteren. De aanpak wordt veelvuldig ingezet in verschillende Aziatische landen, en heeft vanaf de jaren tachtig van de vorige eeuw een grote vlucht genomen door de hele wereld. LS is omdoord in de VS, het Verenigd Koninkrijk, Portugal, Noorwegen, Oostenrijk en ook in Nederland.

De nadruk ligt op datgene wat goed gaat.

Maar hoe ziet LS er nu uit? Zoals gezegd onderzoeken kleine teams van leraren hun eigen lespraktijk. Dat doen ze door vanuit een onderzoekende houding gezamenlijk een les te ontwikkelen voor een specifieke klas. Dit noemen we een onderzoeksles. Deze les wordt uitgevoerd in de klas door een lid van het LS-team. De andere teamleden observeren aan de hand van een observatieprotocol zowel de klas als drie leerlingen die zijn uitgekozen (zogenaamde voorbeeldleerlingen). In het ontwikkelde lesplan hebben de leraren nauwkeurig voorspeld hoe de voorbeeldleerlingen en de klas zullen reageren op de verschillende stappen van de les. De focus in LS ligt bij het leren van de leerling, zowel bij het ontwerpen als bij het observeren van de les. Na de onderzoeksles worden de voorbeeldleerlingen geïnterviewd over hun ervaringen met de les. Vrij vlot na de onderzoeksles vindt een evaluatie plaats van de observaties en de bevindingen uit de interviews. In een aparte bijeenkomst wordt op het geheel gereflecteerd: is het leerdoel bereikt, hebben de leerlingen gereageerd zoals verwacht, wat was verrassend en wat hadden we anders kunnen doen? Zo mogelijk wordt de

onderzoeksles bijgesteld en nogmaals uitgevoerd in een andere klas (De Vries et al., 2016).

Doordat LS wereldwijd is omdoord, zijn er verschillende varianten van LS, maar alle varianten bevatten de volgende elementen: 1) onderzoek doen naar eigen onderwijs, 2) het verbinden van praktijk met externe kennis door bijvoorbeeld inbreng van relevante literatuur, 3) een focus op hoe de leerling tot leren komt, 4) samenwerking met andere professionals en 5) een cyclisch proces van onderzoeken, ontwerpen, uitvoeren en opnieuw onderzoeken (Goei et al., 2021). Van oudsher wordt LS veelal ingezet om (vak)didactische vraagstukken te onderzoeken. In dit project hebben we LS uitgeprobeerd voor toepassing bij gedragsvraagstukken. We noemen deze variant Lesson Study Gedrag (LS-Gedrag).

SWPBS

De zeven basisscholen die deelnamen aan dit kleinschalig onderzoek waren eigenlijk al heel ervaren als het gaat om gedragsvraagstukken. Alle scholen werkten met School-Wide Positive Behavior Support (SWPBS), variërend van twee tot meer dan 10 jaar. SWPBS is een schoolbrede aanpak die als doel heeft gedragsproblemen zoveel mogelijk te voorkomen door een veilig klimaat te creëren en positief gedrag aan te leren. Op basis van gedeelde waarden formuleert de school gedragsverwachtingen die vervolgens actief en expliciet worden aangeleerd in zogenaamde gedragslessen. De nadruk ligt op datgene wat goed gaat. Leraren reageren op consistente wijze op probleemgedrag. De school ontwikkelt een model van ondersteuning dat past bij de populatie van de school: met een basisaanpak voor alle leerlingen (geschikt voor ongeveer 80% van de leerlingen), een gestandaardiseerde aanpak voor leerlingen die tijdelijk extra ondersteuning nodig hebben (voor ongeveer 10-15% van de leerlingen) en een individuele aanpak voor leerlingen die meer nodig hebben (ongeveer 1-5%; Nelen et al., 2016). Ondanks het feit dat de scholen al met SWPBS werkten en schoolbreed aandacht besteedden aan gedrag, gaven de scholen aan dat het goed zou zijn om meer aandacht te besteden aan hoe leraren gedrag vanuit de gedeelde waarden in het onderwijs vorm konden geven. Ook gaven de scholen aan dat het voor leraren soms een uitdaging was om schoolbrede afspraken te vertalen

naar hun handelen in de dagelijkse klassenpraktijk. Dit was de reden voor de scholen om te participeren in dit project, zodat zij SWPBS-gedragslessen verder konden ontwikkelen via LS-Gedrag.

DE GEDRAGSLES ALS INTERVENTIE

Op iedere school werd een LS-Gedrag team samengesteld (2-4 deelnemers). De meeste deelnemers waren leraar. In sommige teams zaten ook mensen met een andere taak (IB-er, didactisch coach, leraar bewegingsonderwijs). De LS-Gedrag bijeenkomsten vonden plaats in schooljaar 2021-2022 en voor één team in 2022-2023. Door Covid-19 maatregelen was het niet altijd mogelijk om fysiek bij elkaar te komen. Daardoor vonden de bijeenkomsten, afhankelijk van de wens van de school, zowel online als in een fysieke setting plaats.

Gestart werd met een inventarisatie in het hele schoolteam van gedragsvraagstukken die in de school ervaren werden. Daarbij lag de focus op alledaagse situaties die veel overlast of irritatie veroorzaakten.

Vervolgens kwamen de LS-Gedrag teams acht keer bij elkaar onder leiding van een procesbegeleider van Hogeschool Windesheim (zie Figuur 1 voor een opzet van de bijeenkomsten). De inventarisatie van het schoolteam werd meegenomen in de keuze van het onderwerp van de LS-Gedrag. Het LS-Gedrag team ontwikkelde een daarbij passende interventie: bij zes teams was dat een gedragsles, bij één team was dat een individuele gedragsinterventie.

De observatie van de gezamenlijk ontwikkelde gedragsinterventie vond plaats via filmbeelden. De leraar die de les verzorgde nam dit op en deelde de beelden met de anderen uit het LS-Gedrag team. Tijdens een LS-Gedrag bijeenkomst werd de gezamenlijk ontwikkelde interventie geobserveerd, waarbij de focus lag op het gedrag van de leerlingen ("Reageert de leerling zoals we voorspeld hadden?"). De meeste teams stelden de gedragsles eenmaal bij en vervolgens voerde een andere leraar de bijgestelde les uit. In sommige teams deden ze dat tweemaal. Tot slot koppelden de leden van het LS-Gedrag team terug

Figuur 1. Opzet van de LS-Gedrag bijeenkomsten

naar het schoolteam wat de opbrengsten van het traject waren. Na afloop werden zowel de deelnemers ($n = 18$) aan de LS-Gedrag bijeenkomsten als de directeuren ($n = 5$) geïnterviewd. Ook werden de LS-Gedrag bijeenkomsten geanalyseerd om te kijken op wat voor manier de deelnemers met elkaar de professionele dialoog voerden (*teacher talk*).

DE BEVINDINGEN

De meeste teams ($n = 5$) kozen voor onderwerpen die te maken hadden met opruimen en het organiseren van de eigen werkplek. Belangrijke executieve vaardigheden die leerlingen nodig hebben om tot leren te komen. Dit sloot aan bij de schoolbrede waarde “verantwoordelijkheid”. De onderliggende redenering was dat werken aan een meer algemene gedragsverwachting, zoals “wij ruimen onze spullen op” en “wij zitten klaar voor de les”, probleemgedrag in uitdagende situaties zou kunnen voorkomen. De LS-Gedrag teams ontwikkelden een gedragsles waarin leerlingen werd geleerd hoe ze in deze specifieke situatie moesten handelen. De deelnemers ontdekten hoe belangrijk het is om leerlingen het gedrag aan te leren wat je van hen verwacht en hoe belangrijk visualisaties daarbij waren. Ook realiseerde een aantal leraren dat ze soms veel meer van kinderen

verwachtten dan passend was bij hun ontwikkelingsleeftijd. In sommige gevallen verklaarde dat ook waarom er gedragsproblemen ontstonden in bepaalde situaties.

Ofschoon de meeste leraren ($n = 11$) voorafgaand aan

Door zichzelf op beeld te zien werden leraren zich ook bewuster van hun eigen handelen.

het traject aangaven geen handelingsverlegenheid te ervaren, zeiden negen deelnemers dat hun handelen verbeterd was door deel te nemen aan LS-Gedrag. Het samen bekijken van de filmbeelden speelde daarin een belangrijke rol. Leraren gaven aan bewuster naar het gedrag van leerlingen te zijn gaan kijken en ontdekten dat leerlingen zich vaak anders gedroegen dan ze van tevoren hadden voorspeld. “Juist die leerling waarvan je denkt, die doet wel wat je verwacht, deed het niet. En de leerling waarvan ik

De deelnemers ontdekten hoe belangrijk het is om leerlingen het gedrag aan te leren wat je van hen verwacht en hoe belangrijk visualisaties daarbij waren.

voorspeld had dat die niet mee zou doen, deed het super goed” benadrukte één van de leraren. In het bijzonder het vertragen tijdens de LS-cyclus waarbij a) het gedrag van leerlingen wordt voorspeld bij de te onderscheiden stappen in de les, b) geobserveerd en c) geduid, lijkt hieraan bij te dragen. Door zichzelf op

beeld te zien werden leraren zich ook bewuster van hun eigen handelen. En juist dat ervaren zij als bijzonder leerzaam. Elf deelnemers noemden het uitwisselen van ervaringen en het samen voorbereiden van een gedragsles als een positieve leerervaring. Uit de analyses van de dialogen van leraren tijdens de LS-Gedrag bijeenkomsten (*teacher talk*) kwam naar voren dat deelnemers wel gebruik maakten van kennis over de leerling en lesgeven, maar dat kennis over gedrag nauwelijks werd gebruikt. Samen met collega's op zoek gaan naar verdiepende kennis met betrekking tot situaties waarin zich uitdagend gedrag voordoet, zou niet alleen kunnen bijdragen aan verbetering van de kwaliteit van de gezamenlijk ontworpen gedragsinterventie, maar ook aan de professionalisering van deelnemende leraren (Goei et al., 2015).

SAMENVATTING

Samen met collega's een gedragsles ontwikkelen voor alledaagse situaties die niet lopen zoals de leraar wenst met behulp van de LS-Gedrag aanpak, lijkt bij te dragen aan het verminderen van de handelingsverlegenheid van leraren. Zelfs leraren op scholen die werken met SWPBS en al veel ervaring hebben in het ondersteunen van leerlingen bij hun gedrag gaan anders kijken naar het gedrag van leerlingen en worden zich bewust van welke stappen zij kunnen zetten om probleemgedrag te voorkomen.

REFERENTIES

- De Vries, S., Verhoef, N., & Goei, S. L. (2016). *Lesson Study: een praktische gids voor het onderwijs*. Garant Publishers.
- Goei, S. L., Norwich, B., & Dudley, P. (2021). *Lesson Study in inclusive educational settings*. WALRoutledge Lesson Study Series.
- Goei, S. L., Verhoef, N., Vries, S. d., Coenders, F., & van Vugt, F. (2015). Een Lesson Study team als een professionele leergemeenschap. *Tijdschrift voor Lerarenopleiders*, 36(4), 83-90.
- Nelen, M. J. M., Das, T., Blonk, A., Reijnders, I., Baard, M., Leeuwen, E. v., & Albrecht, A. (2016). De vijf pijlers van SWPBS anno 2016. [The five pillars of SWPBS anno 2016]. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 55, 484-493.

Lectoraat Betekenisvolle en Inclusieve Leeromgevingen Hogeschool Windesheim, contact: MJM.Nelen@windesheim.nl